

І.А. САМОЙЛОВА

м. Київ, Україна

СИНОНІМИ В МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ «СЛОВНИКА МУЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (ПРОЄКТ)» 1930 РОКУ ВИДАННЯ)

У статті розглянуто синонімні ряди українських термінів, поданих у перекладній частині Російсько-українського розділу «Словника музичної термінології (проект)». Виділено групи синонімних рядів, до складу яких входять чи національні терміни, чи національні й іншомовні терміни. З'ясовано, що членами того самого ряду за структурою можуть бути: однослівні терміни, терміни-словосполучення, однослівні терміни й терміносполучення.

Ключові слова: музична термінологія, синонімні терміни, іншомовні терміни, національні терміни, однослівні терміни, терміносполучення.

Становлення власне української наукової музичної термінології, як доводять дослідники, відбувалося в XVI – XVIII ст. Назагал музичну лексику як складника тематичної групи слів на позначення сфери мистецтва вживано ще в пам'ятках давньоруської мови X – XIII ст. Так, В.В. Німчук виокремив велику кількість слів на позначення мистецтва співу, музичних інструментів і гри на них, осіб-музикантів праслов'янського, старослов'янського походження, напр.: *співати, заспівати, проспівати, співець, гуслі, гусяр, труба, трубити, бубон* та ін. [9, с. 153 – 154]. У давньоруських пам'ятках трапляється слово *орган* 'металевий ударний інструмент', запозичене з грецької мови, *сурна* 'духовий музичний інструмент', запозичене з тюркських мов [9, с. 154].

Ті чи ті спостереження щодо музичної термінологічної лексики викладали в окремих розвідках О.В. Кровицька, Л.Г. Боярова, Н.І. Пишна, Н.В. Рябова, В.І. Ярмач, М.О. Шекера, З.В. Булик, спільній праці «Українське термінознавство» Т.І. Панько, І.М. Кочан і Г.П. Мацюк [10]. Ґрунтовно й послідовно досліджує музичну термінологію С.З. Булик-Верхола. Їй належать численні статті й кандидатська дисертація «Формування і розвиток української музичної термінології» [2].

С.З. Булик-Верхола підкреслює важливу роль у поширенні музичної грамотності та професіоналізму в Україні Острозького культурно-освітнього центру, братських шкіл, що виникали в XVI – XVII ст. у Львові, Вільно, Рогатині, Перемишлі, Луцьку, Кременці та інших містах, Київського культурно-освітнього центру, до якого входили Братська школа (з 1615 р.), Києво-Могилянська колегія (з 1632 р.), Києво-Могилянська Академія (з 1701 р.) [1, с. 99]. Власне зародження наукової музичної термінології відбувається в XVI – XVIII ст., коли на розвиток музичної культури в Україні істотно впливає європейська музика [1, с. 99]. Дослідниця доходить висновку, що на XI – XV ст. припадає формування церковно-музичної термінології, яка має в основі грецьку мову або переклади церковнослов'янською, а в XVI – XVIII ст. зароджується вже сучасна наукова

музична термінологія, яка ґрунтується на національній основі та запозиченнях з латинської, італійської та інших європейських мов [1, с. 100].

С.З. Булик-Верхола й інші дослідники одним із перших, хто почав вивчати церковно-музичну термінологію, називають Олексу Горбача.

Так, О. Горбачу, відомому українському мовознавцеві, професорові славістики кількох університетів Німеччини, викладачеві Українського Католицького університету в Римі, дійсному члену Наукового товариства ім. Шевченка, належить дослідження «З історії української церковно-музичної термінології», а також праці з термінологічної проблематики «Українська морська і судноплавна термінологія», «Українська народня релігійно-християнська термінологія й лексика».

У.Б. Граб, вивчаючи листування О. Горбача й музикознавця М. Антоновича, пише, що «у листі від 25 жовтня 1964 О. Горбач просить М. Антоновича, видатного українського музиколога, диригента, позичити або змікрофільмувати «Музикійську» граматику Дилецького: «Йдеться мені про таку річ: дослідження генези нашої церковно-музичної лексики <...>. Підкреслюю: мене цікавить тут виникнення чи поширення в нас того роду (як і загально-музичних) слів. Може маєш Лиськів Музичний словник, виданий 1936 (?) в Стрию, то визич мені (я б собі змікрофільмував!). Хочу бо впоратися і з тою незораною в нас «нивою» (з філологічного погляду!), а тут того всього нема» [4, с. 50].

Як відзначають дослідники творчої спадщини О. Горбача, він проаналізував музичну лексику на матеріалі писемних джерел XI – XVIII ст., а це рукописні збірники, молитовники, псалтирі, залучив слова цієї сфери, зафіксовані в лексикографічних працях П. Беринди, Є. Славинецького, І. Срезневського, а також у водевілі І. Котляревського «Москаль-чарівник».

У перших рядках праці О. Горбач звернув увагу на численні запозичення з грецької мови в церковній музичній термінології: «Ледве чи багато хто з-поміж неспеціалістів здає собі справу, заглянувши в молитовник, що вся термінологія нашої церковної – а отже найдавнішої вченої – музики в основному грецька: що скрізь ідеться або про безпосередні позичення з грецького або про кальки-переклади грецьких термінів на церковнослов'янщину. <...> Зрештою ж, якщо поруч виступають два тотожні терміни, з-поміж яких один це церковнослов'янська калька-переклад, а другий – позичений грецький вираз, то звичайно так буває, що такий слов'янський переклад давніший, бо виник тоді й там, де ще добре розуміли по-грецьки й старалися перекладати грецький термін докладно за його словотвірними елементами <...>» [3, с. 3 – 4]. З часом, як робить висновок учений, на склад і формування церковно-музичної термінології вирішальний вплив чинять латинська мова (безпосередньо чи через посередництво західних мов), польська, італійська: «Вже оцей побіжний огляд однієї лиш церковно-музичної термінології говорить, скільки то незасвідченої джерелами історії культури скриває в собі лексика. В нас отут вона говорить про сильну південну, візантійсько-болгарську хвилю, замінену згодом західньою, польсько-латинською чи – італійською» [3, с. 38].

Тематична група слів на позначення музичної сфери знайшла своє відображення в термінографічному форматі, зокрема в працях: «Словник музичної термінології (проект)» (1930), «Музичний словник» З. Лиська (1933), «Мала українська музична енциклопедія» О. Залеського (1971), «Російсько-український

словник музичних термінів» В.Ф. Іванова (1994); «Словник іноземних музичних термінів та виразів» В.В. Павленка (2005), «Словник церковних музичних термінів: Довідник-посібник» А.В. Плішки (2007), «Словник музичних термінів» В. Тимківа, О. Подручної (2017), «Українська музична енциклопедія» (т. 1 – 5; 2006 – 2018; видання продовжується). Два видання витримав «Словник музичних термінів» Ю.Є. Юцевича (1971, 1977), перероблені й доповнені видання відомого музикознавця під назвою «Музика. Словник-довідник» опубліковані 2003 і 2009 років. Існує й онлайн-версія словника-довідника музичних термінів за джерелами Ю.Є. Юцевича. Засади укладання електронного словника музичної термінології викладено в статті І. Кульчицького і Н. Осідач «Проект електронного словника музичної термінології» [8]. Заслугує пильної уваги створення національного (так декларують в Інституті церковної музики в м. Львові) «Словника церковно-музичної термінології» працівниками цієї установи. Словник охоплюватиме церковно-музичні терміни, дібрані з богослужбової практики Київської Церкви, пам'яток та інших джерел XI – XVIII ст., церковно-музичної творчості останніх двох століть [11]. Музичну термінологію фіксовано і в тих довідкових виданнях, які охоплюють слова на позначення як загальної культурно-мистецької сфери діяльності, так і окремих її галузей, напр., у «Короткому енциклопедичному словнику з культури» (*музика атональна, попури, симфонія, скерцо, стакато, співзвуччя, фортисимо, fuga* та ін.) [6], «Українському тлумачному словнику театральної лексики» (*альт, гальярда, ехор, канцона, кантилена, мелізми, нонет, фісгармонія, хаба-нера* та ін.) [5].

«Словник музичної термінології (проект)» (далі – Словник) 1930 р. схарактеризовано як перший спеціальний словник із музичної терміносфери. Так, у Передмові до праці йдеться про те, що М. Лисенко та композитори після нього у своїх літературно-музичних працях зробили перші спроби створити українську музичну термінологію, подаючи поряд з італійськими термінами автохтонні синоніми. «Але й це були тільки поодинокі спроби, і музичної термінології в цілому вони не створили» (Словник, с. 5). Зі створенням в Інституті Української Наукової Мови Музичної Секції (тут і далі власні назви подаємо в тому самому орфографічному написанні, як у Словнику – І. С.) 1925 р. «справа музичної термінології стає на реальний ґрунт» (Словник, с. 5). Над Словником працював колектив у такому складі: А.М. Бабій, який був секретарем Секції, М.О. Грінченко – очолював Секцію, С.Г. Кондра, М.М. Лисенко, Ю.М. Масютин, В.Г. Петрушевський, Д.М. Ревуцький, Л.М. Ревуцький, Ф.М. Самоненко, А.О. Степович, Н.Ю. Трикулівська, С.К. Холодна, В. Кривусів-Борецький. Упорядкували та виконали редакційно-філологічну роботу А.М. Бабій, С.Г. Кондра, Ф.М. Самоненко та Н.Ю. Трикулівська. У Словнику подано терміни з теорії та історії музики, гармонії, інструментування, музичної педагогіки, старої церковної музики, знаменного та крюкового письма. Наведений у Словнику список джерел для укладання російського та чужомовного реєстрів нараховує 43 праці. Перелік джерел, з яких було дібрано українські лексеми, також налічує 43 видання (це і низка словників, картотека при ІУНМ, журнали, праці композиторів, музикознавців, фольклористів Ф. Колесси, О. Кошиця, М. Леонтовича, М. Лисенка, Ст. Людкевича, Д. Ревуцького і т. ін.). Корпус Словника складається з чотирьох розділів: I – Російсько-український, II – Чужомовно-український,

III – Український показник (з відповідниками російською, італійською, німецькою, французькою мовами, латиницею) та IV – Показник прізвищ композиторів (прізвища подано мовою оригіналу, російською та українською мовами).

Саме в I розділі – Російсько-українському – в перекладній частині найвиразніше подано синонімні ряди. Структура словникової статті така: реєстровий термін російською мовою, інколи в дужках після нього – уточнювальне (пояснювальне) слово чи вислів, у перекладній, українській, частині – відповідник чи відповідники, граматична характеристика, напр., форма родового відмінка однини термінів чоловічого й жіночого роду в певних випадках, форма родового відмінка множини терміноодиниць, наведених у множині. Значну частину відповідників супроводжено скороченнями джерел, у яких зафіксовано термін. І що є особливо цінним, так це подання новотворів (із позначкою N), створених членами Музичної Секції.

Мета нашої розвідки – з'ясувати, які терміни, з огляду на їхнє походження, можуть складати синонімні ряди. Зважаючи також на структуру терміна, чи це однослівна терміноодиниця, чи це термін-словосполучення, окреслити групи й підгрупи синонімних рядів. Зазначимо, що в низці словникових статей синоніми-відповідники заведено в квадратні дужки, напр.: *гамма – гама* («Муз» 25, с. 16, *Кол Р*, с. 41) (скорочення джерел тут і в «Умовних скороченнях» подано так, як у лексикографічному джерелі – *І. С.*), *ступениця* (*Лдк* 36), [*скаля* (*Лдк*, с. 36, *ЛФз*), *сходи* (*У*), *драбина*, *ступинка* (*Лдк*, с. 36)]; *інструмент – інструмент* (*Лдк*, с. 80), [*струмент* («Муз» 25; с. 331), *музичне приладдя* («Муз» 25, с. 317)]. Таке подання автори Словника пояснили: «У першій частині словника українські синоніми подано по змозі всі, але синоніми, що їх Секція вважає за непоправні, заведено в квадратні дужки» (Словник, с. 6). Відповідники у квадратних дужках у цій розвідці не були предметом розгляду, проте варто відзначити такий цікавий факт, що деякі з них із погляду сьогодення цілком є доцільними і вживаними, напр.: *стилистический – стилістичний*, [*стильовий* («Муз» 25; с. 257)]; *прелюдия I* (*вступление*) – *загра*, *прелюд*, *пригравка*, *вступ*, [*прелюдія* («Муз» 25; с. 348), *заспів* (*Г*)].

У визначенні поняття «синонімні терміни» послуговуємося потрактуванням І.М. Кочан, яка в статті «Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами» схарактеризувала синоніми як терміни зі спільним денотатом, але різною формою вираження, що мають тотожні або майже тотожні значення [7, с. 15].

У низці статей дослідники з огляду на походження тих чи тих термінів пропонують їх класифікувати, вдаючись до найменувань *запозичений термін*, *іношомовний термін*, *інтернаціональний термін*, з одного боку, *український термін*, *питомий термін*, *автохтонний термін*, *національний термін*, – з іншого. Назагал до слів, що запозичені з інших мов, зараховують іношомовні слова, інтернаціоналізми, кальки, напівкальки. Але з цього масиву можуть виокремлювати ті чи ті мовні одиниці за ознаками: адаптації в мові-реципієнті, несприйняття як чужорідного елемента [12, с. 202], належності до спільноетимологічного фонду низки мов [12, с. 233], буквального перекладу [12, с. 254] тощо. У розвідці послуговуємося найменуваннями *іношомовний термін* і *національний термін* (чи *термін*, *створений на національному ґрунті*). Іношомовні терміни, які, як відомо, не засвоєні повністю українською мовою і зберігають ознаки похідності

[12, с. 238], фіксовано в іншомовних словниках з обов'язковим джерелом запозичення. А до категорії національних термінів із погляду сьогодення в певних випадках можна зараховувати давно запозичені слова, зокрема, що прийшли з праслов'янської, старослов'янської, давньоруської, церковнослов'янської мов безпосередньо чи за їх посередництва з інших мов. Такі мовні одиниці абсолютно адаптувалися в українській мові і вже належать до національного мовного фонду (пор., напр., приклади зі статті О. Горбача: *голос, читець, півчий, свиріль, труба, бубон, дуда, сурма* [3]). Зрозуміло, що залежно від мети, спрямування аналізу тощо підходи до класифікаційного вивчення подібних слів можуть бути різними.

Отже, найбільшою за кількістю є група двочленних синонімних рядів, до складу яких уходять національні й іншомовні терміни. А в межах цієї групи найбільшою є підгрупа, де перший термінний відповідник утворений на національному ґрунті, а другий є іншомовним терміном, напр.: *аббревіатура* (італ. *abbreviatura* 'скорочення', від лат. *abbreviare* 'скорочувати') (походження одиниць наведено зі словників музичної термінології, з іншомовних словників) – *скорочення, абрєвіатура* (тут і далі терміни подаємо в тому самому орфографічному написанні, як у Словнику – І. С.); *акколада* (фр. *accolade*, від лат. *ad* – на, в і *collum* – шия 'з'єднувати дужкою') – *скаба, аколада; аккомпанемент* (фр. *accompagnement* 'супровід', від лат. *companion* 'супутник, товариш') – *супровід (СЖМ), акомпаньямент (СЖМ); амплітуда* (лат. *amplitudo* 'широчинь, просторість' < *amplus* 'широкий, просторий') – *розмах (ФС), амплітуда; піаніссимо* (італ. *pianissimo* 'дуже тихо, тихіше за піано') – *тихесенько, піанісімо; піано* (італ. *piano* 'тихо') – *тихо, піано (СЖМ); резонировать* (від фр. *resonance*, від лат. *resono* 'звучу у відповідь, відгукуюсь') – *відголошуватися, резонувати; результат (в формі)* (фр. *resultat* 'результат', від лат. *resultatum* < *resultare* 'відобразитися, віддаватися') – *вислід, результат («Муз» 25, с. 323); рефрен* (від фр. *refraindre* < *refrain* 'повторять') – *приспівка (КолР 9), рефрен (КолР, с. 9, «ЧШ» 26. № 4, с. 207); стаккато (смычок, пальцы)* (італ. *staccato* 'уривчасто' < *staccare* 'відривати, відокремлювати') – *відривано, стакато*.

Заслужують на пильну увагу ті термінні синонімні ряди, у яких подано новотвори членів Музичної Секції, напр.: *альтерація* 'підвищення або пониження будь-якого ступеня ладу на півтон або цілий тон без зміни назви ступеня' (СМТ, с. 9) (у деяких випадках вважаємо за потрібне наводити дефініцію терміна, щоб чіткіше показати, які семи могли правити за мотивувальний чинник для творення відповідника на національному ґрунті) (від лат. *alteratio* 'зміна') – *тонозміна (N), альтерація (Дрм.); афонія* (від грец. а 'заперечувальна частка' і *phone* 'звук') – *беззвуччя (N), афонія; багателла, багатель* 'невелика, технічно нескладна музична п'єса, граціозна за характером, переважно для фортепіано' (СМТ, с. 12) (фр. *bagatelle* 'дрібничка', італ. *bagatella*) – *дрібничка (N), багателя; гліссандо* (італ. *glissando*, від фр. *glisser* 'ковзати') – *поковзом (N), глісандо; інтерлюдія* (лат. *inter* 'між' і *ludus* 'гра') – *межигра (N), інтерлюдія («Муз» 25, с. 185); сольфеджио* (італ. *solfeggio* від назви нот 'соль' і 'фа') – *нотоспів (N), сольфеджо*.

Значно меншою за кількістю є підгрупа синонімних рядів, де навпаки, перший термінний відповідник – іншомовний, другий – національний, напр.: *аликвотный (тон, звук)* (від лат. *aliquot* 'який ділиться') – *аліквотний, частковий;*

баркарола ‘пісня човняра’ (СМТ, с. 14) (італ. *barcarola*, від *barca* ‘човен’ і *gollare* ‘хилитатися’) – *баркароля*, *човникова* (N) (пісня); *гимн* (лат. *hymnus*, грец. ὕμνος ‘урочиста пісня’) – *гімн* (Г), *славоспів*; *трахея* (від пізньолат. *trachia* і середньолат. *trachea* ‘трахея’, від давньогрец. *τραχῆϊα* (ἄρτηρία) ‘шорсткувата дихальна трубка’) – *трахея* («Муз» 25, с. 171), *дихавка* (*Мед Сек*).

У перекладній частині розділу наявні тричленні синонімні ряди, які відповідають однослівному реєстровому терміну. З-поміж них виділяємо підгрупи: національний термін – іншомовний – національний: *аккомпанювати* (фр. *accompagner* ‘супроводжувати’) – *супроводити* (що) (Лсн), *аккомпаньовати* (кому), *пригравати* (до чого) (за Г.); *резонанс* (фр. *resonance*, від лат. *resono* ‘звучу у відповідь, відгукуюсь’) – *відголос* (ФС, ІШ), *резонанс* (ФС, ІШ), *озов* (*Фіз Сек*);

перші два – національні терміни: *аппликатура* ‘спосіб розташування та порядок чергування пальців під час гри на музичних інструментах’ (СМТ, с. 10) (від лат. *applicare* ‘прикладати, притискати’) – *пальцепозначення* (N), *пальце-розподіл* (N), *аппікатура* (СЖМ); *вокальний* (від фр. *vocal* ‘вокальний’, від лат. *vocalis* ‘голосовий, який звучить’) – *голосовий* (СЖМ, У), *співний* (СЖМ), *вокальний* (ІШ); *канцонетта* (італ. *canzonetta* ‘пісенька’) – *співаночка* (СЖМ), *пісенька*, *канцонета*; *пауза* (від нім. *pause*, від лат. *pausis*, від гр. *παῦσις* ‘припинення, перерва’) – *перерва* (Лдж., с. 127), *віддих*, *навза* («Муз» 25, с. 361, КолР, с. 77); *поліхорд* (грец. *polys* ‘багатий, чималий’ і *chorde* ‘струна’) – *багатострунник*, *многострунник*, *поліхорд*.

Великі групи становлять двочленні й тричленні синонімні ряди, у яких всі відповідники можна зарахувати до національних, напр., двочленні: *верхній* (голос, нота) – *горішній*, *верхній*; *звукотрапляння* – *звуконаслідування* («Муз» 24, с. 41), *голосодавання*; *песенка* – *пісенька* (Г); *співаночка* (Коцюб., У); *плечо* – *плече* (НА), *рамено* (СЖМ, НА); *по ступеням звукоряда* – *di grado*) – *щаблями*, *ступнями*; *передплеччя* – *передрам’я* (НА), *передпліччя* (НА); *растраивається*, *растроиться* (об інструменте) – *розладжуватися*, *розладитися*, *розстроюватися*, *розстроїтися*; *раструб* (в духов. інструм.) – *розширень*, *горловина*; *стройный* – *ладний* (У), *зграйний* (У); *щипок* – *ущипок* (ІШ), *щипання* («Муз» 25, с. 191).

тричленні: *веснянка* – *веснянка*, *гаївка* (Г, У), *гагілка* (Кол. Р, с. 149); *звучний* – *гучний*, *голосний*, *гомінкий*; *пластинка* – *платівка* (СЖМ), *пластинка* (СЖМ), *плитка* («Муз» 25, с. 72); *повышать*, *повысить* (тон, голос) – *підвищувати*, *підвисити*, *підіймати*, *підняти* (СЖМ), *підводити*, *підвести*.

З погляду на структуру термінів членами того самого синонімного ряду можуть бути й однослівні терміни, і терміносполучення, які є відповідниками до реєстрового однослівного терміна. Зразками таких синонімних рядів слугують: двочленні ряди, у яких перший відповідник – національне терміносполучення, другий – іншомовний термін: *апподжио* (італ. *appoggio* ‘підтримка’) – *підпора дихання*, *аподжио*; *принципаль* (орган, регістр) (від лат. *principalis* ‘головний’) – *головний голос*, *принципаль*; *реквием* (від лат. *requies* ‘спокій, упокоєння’) – *журноспів урочистий*, *реквієм*;

перший відповідник – іншомовний термін, другий – терміносполучення: *коррепетитор* (від лат. *cor* ‘разом’ і *repeto* ‘повторюю’) – *коррепетитор* («Муз»

25, с. 278), помічник диригентський; рупор (нідерл. гоерег від гоереп ‘кричати, звати’) – рупор, говірна труба (У);

обидва відповідники створені на національному ґрунті: *неустой – нестій, хиткий звук; спеваться, спеться – згоджувати голоси, згодити голоси, зспівуватися, зспіватися*;

тричленні синонімні ряди, у яких перші два відповідники – терміносполучення, третій – однослівний іншомовний термін: *скордатура* (італ. scordatura, від scordare ‘розстроювати музичний інструмент’) – *переладження струн, перестроювання струн, скордатура*.

У перекладній частині розділу реєстровими одиницями виступають і терміносполучення. Зазвичай їхні відповідники також терміносполучення: *впадина волни (звукової) – западина в хвилі, долина хвилі; поза дирижера – поза диригентова, постава д-това*. Проте трапляються й однослівні відповідники: *клетка грудная – огруддя (НА), грудна клітка (НА); кінець пальця – кінець пальця, пучка (Г); кость под’язичная – кістка під’язикова (НА), язюлька (НА); обмотка струн – сухозлотиця, обвитка струн; образование звука – звукотвір, звукоутворення*.

Спостереження щодо Російсько-українського розділу «Словника музичної термінології (проект)» засвідчують велетенські зусилля авторів зібрати зі значної кількості джерел українські музичні терміни і подати в лексикографічному форматі якомога повніші синонімні ряди. Той самий термінний ряд може складатися чи з національних термінів, чи з національних і іншомовних термінів. Іншомовні терміни – це одиниці греко-латинського походження, запозичення з італійської, французької, німецької мов. Також той самий синонімний ряд може складатися як із термінів одного рівня, так і різнорівневих – однослівних і терміносполучень. Прикметною особливістю перекладної частини розділу є наявність супроводжених позначкою N відповідників-новотворів, які створили самі автори Словника, а також у більшості синонімних рядів подання на першому місці національного відповідника. Як відомо, синонімія особливо характерна для початкового періоду становлення термінології будь-яких сфер життєдіяльності, серед них і музичної. Нині в сучасних словниках музичної термінології фіксовано ті терміни, які витримують шлях природного й свідомого відбору.

1. Булик-Верхола С.З. Зародження наукової музичної термінології української мови в XVI – XVIII ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2014. № 791. С. 98 – 101.
2. Булик-Верхола С.З. Формування і розвиток української музичної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2003. 20 с.
3. Горбач О. З історії української церковно-музичної термінології. *Українські граматики. Статті до 1000-ліття християнізації Руси-України*. Мюнхен, 1993. Вип. 12. С. 3 – 38. (Фотопередрук).
4. Граб У. Мирослав Антонович та Олекса Горбач: творчі взаємини між музикологом і філологом. Листування. *Вісник НТШ*. 2013. Число 49. С. 49 – 51.
5. Дятчук В.В., Барабан Л.І. Український тлумачний словник театральної лексики. Київ, 2002. 150 с.
6. Корінний М.М., Шевченко В.Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ, 2012. 384 с.

7. Кочан І.М. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2008. № 620. С. 14 – 19.
8. Кульчицький І., Осідач Н. Проект електронного словника музичної термінології. *Лексикографічний бюлетень*. 2011. Вип. 20. С. 16 – 22.
9. Німчук В.В. Лексика давньоруської мови. *Історія української мови. Лексика і фразеологія*. Київ, 1983. С. 29 – 163.
10. Пянько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.
11. Інститут церковної музики. URL: <http://ism.usu.edu.ua/proekty> (дата звернення: 12.02.2019).
12. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007. 3-є вид. 856 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- Г – Грінченко Б. Словарь Украинского языка, собранный редакцией журнала «Киевская старина». Киев, 1907.
- Дрм. – Дрімцов С. Музична теорія. Практичний курс для музпрофшкіл. Київ, 1925.
- ІШ – Іваницький, Шумлянський. Російсько-Український словник. Вінниця, 1918.
- Кол.Р. – Колесса Ф. Ритміка українських пісень. Львів, 1907.
- Лдж. – Людкевич Ст. Загальні основи музики. Коломия, 1921.
- ЛФз. – Левицький В. Фізика для вищих клас середніх шкіл. Львів, 1912.
- Мед. Сек. – ВУАН. Інститут наукової мови. Матеріяли Медичної Секції.
- Муз – «Музика». Місячник музичної культури. Київ, 1923 – 27.
- НА – ВУАН. Інститут наукової мови Природничий відділ. *Nomina Anatomica Ucrainica*. ДВУ. 1925 р.
- СЖМ – ВУАН. Російсько-Український словник. Т. I та III. Київ, 1924.
- Словник – Словник музичної термінології (проект). Харків – Київ, 1930.
- СМТ – Юцевич Ю. Словник музичних термінів. Київ, 1971.
- У – Уманець М., Спілка А. Словарь Російсько-український. Берлін, 1924.
- Фіз. Сек. – Інститут Наукової Мови. Матеріяли Фізичної Секції.
- ФС – Словник Української фізичної термінології (проект). Київ, 1918.
- ЧШ – «Червоний шлях». Журнал. ДВУ.

Iryna Samoilova

SYNONYMS IN MUSICAL TERMINOLOGY (ON THE MATERIAL OF *DICTIONARY OF MUSICAL TERMS (PROJECT)* PUBLISHED IN 1930

The article discusses the synonymous lines of the Ukrainian terms on the material of *Dictionary of Musical Terms (Project)* published in 1930. Scientists fix musical vocabulary in the monuments of the Old East Slavic language. But the formation of the actual Ukrainian scientific musical terminology is associated with the 16th – 18th centuries. *Dictionary of Musical Terms (Project)* published in 1930 is the first collection of the Ukrainian musical terms. The dictionary contains terms on the theory and history of music, harmony, instrumentation, musical pedagogy, old church music.

The Dictionary body consists of four sections. In the Russian-Ukrainian section of the dictionary, the Ukrainian equivalents are most fully represented. Foreign terms and national terms may correspond to one Russian heading term. Both single-word equivalents and term combinations can correspond to the dictionary heading single-word term. In the article, groups of synonymous lines were selected, which consist of national terms or combination of national and foreign terms.

If to consider their structure, synonymous lines are formed by single-word terms, term combinations, single-word terms and term combinations. The Ukrainian terms are extracted from 43 sources: dictionaries, magazines, works of composers, musicologists and folklorists. Many terms are characterized by reduction of source. Of particular interest are the neoplasms represented in the dictionary. The neoplasms are marked by letter *N*.

Keywords: musical terminology, synonymic terms, foreign terms, national terms, single-word equivalents, term combinations.

УДК 811'44.161.2:373.374

О.М. ТИЩЕНКО

м. Київ, Україна

ЗНАДІБ СУЧАСНОГО ЛЕКСИКОГРАФА: ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ НАЗВИ

У статті розглянуто історію назви української академічної Лексичної картотеки та обґрунтовано назву «Лексикографічний електронний знадіб» (ЛЕЗ) для автоматизованого робочого місця сучасного словникаря, спрямованого на виконання фундаментальних лексикографічних завдань, зокрема через інформаційно-довідкову, дослідницьку, навчальну і редакційно-видавничу функції.

Ключові слова: лексикографія, Лексична картотека (ЛК), Лексикографічний електронний знадіб (ЛЕЗ), картка, мовне джерело.

На всіх етапах розвитку академічної лексикографічної теорії та практики в Україні базовим було питання джерел мовного матеріалу, надійність яких є однією з основних передумов успішного створення кожної лексикографічної праці, зокрема й фундаментальних академічних словників (поряд із ґрунтовною концепцією лексикографування мови, високою мовознавчою та загальногуманітарною підготовкою укладачів). Про це йдеться у працях таких дослідників, як С.І. Головашук [12], І.С. Гнатюк [10; 11], П.Й. Горещкий [13], С.П. Левченко [28], А.А. Москаленко [33], Л.С. Паламарчук [35], М.М. Пилинський [37], Л.М. Полюга [38], Б.К. Галас [9] та ін., див. також «Лексикографічний бюлетень» [29], Проспект «Словника української мови» в 11-ти томах [39; 40].

Традиція створення лексичної картотеки як словникової мовної бази бере початок від праці таких сподвижників україністики, як Памво Беринда (1550–1632): для «Лексикону словенороського» протягом 1597–1627 рр. зібрав 7 тис. слів; кореспонденти «Київської старовини»: для «Словаря української мови» протягом 1864–1902 рр. зібрали 200 тис. карток; Б.Д. Грінченко (1863–1910): додав до «Словаря української мови» приблизно 19 тис. мовних одиниць та ілюстрацій [10]. Найчастіше саме з цими фактами української словникарської діяльності пов'язують поняття **лексичної картотеки** як сукупності лексичних карток із заголовними словами, під якими наведено тексти (одне чи